

*Кристина Папржица, докт. хаб., проф. Краківської
Політехніки ім. Т. Косцюшки (Краків, Польща)*

ПОЛІТИЧНА РОЛЬ СПАДЩИНИ АРХІТЕКТУРИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ В РОЗБУДОВІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ



**Рис. 1. Богоявленський Братський монастир на Подолі в Києві
(архівне фото з фондів Ю.В. Івашко).**

Архітектура України представлена різними стилями, які відображали або національне спрямування (народна архітектура, архітектури доби Гетьманщини на землях Правобережної Наддніпрянщини і Лівобережжя (рис.1, 2), український національний романтизм початку ХХ століття), або підпорядковувались загальноєвропейським тенденціям (архітектура доби Середньовіччя, Ренесансу, історизму-еклектизму, модерну), або виражали імперські традиції (класицизм і ампір кінця ХVІІІ – І половини ХХ століття, т.зв. псевдоруський та русько-візантійський стилі ІІ пол. ХІХ-початку ХХ століття).

В сучасних умовах становлення української незалежної держави європейського спрямування особливе місце займає спадщина доби Гетьманщини, яку ще часто називають українським козацьким бароко. Сьогодні ми спостерігаємо на тлі формування незалежної помісної церкви, що храми Київського патріархату будуються саме за взірцем церков доби Гетьманщини, тоді як в церквах Московського патріархату не

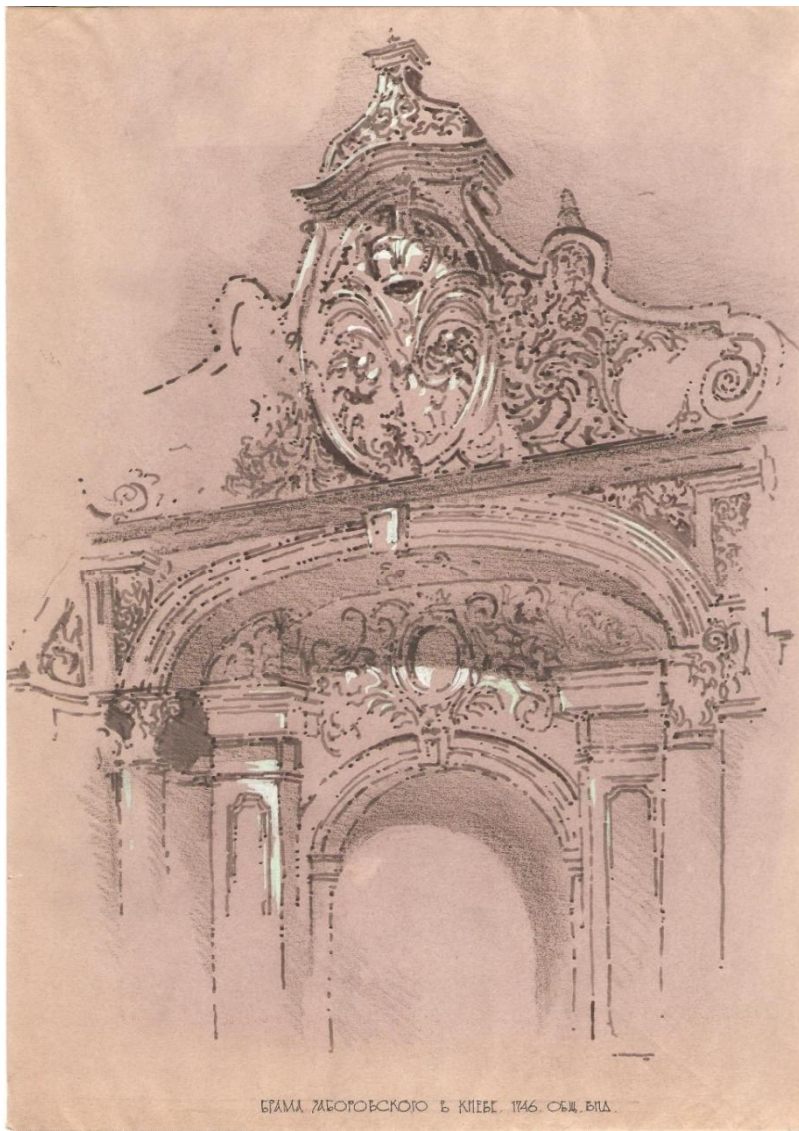


Рис.2. Брама Заборовського в Софійському монастирі (мал. з фондів Ю.В. Івашко).

доби Гетьманщини відрізняється надзвичайною різноманітністю, яка втілена в сотнях об'єктів. Можна виділити дві основні групи церков – ті, в яких присутні окремі ознаки європейського бароко в поєднанні з місцевими архітектурно-будівельними традиціями (як правило, їх будували архітектори-іноземці) і ті, які побудовані на принципово інших, в порівнянні з європейським бароко, засадах, а саме на традиціях, започаткованих в українській дерев'яній архітектурі (всефасадність об'ємно-просторової композиції, баштовість композицій з поєднанням в одне

використовуються національні українські форми, навпаки, впроваджуються традиційні форми російської церковної архітектури, або т.зв. русько-візантійський стиль чи традиції синодальної архітектури початку ХІХ століття, основою яких якраз і була заборона будувати церкви в національних формах.

Таким чином, релігійний аспект в Україні сьогодні можна проаналізувати навіть на прикладах об'єктів православної архітектури, оскільки вони є в сучасних умовах виразниками певної ідеології і політики.

Православна церковна архітектура

ціле кількох самостійних об'ємів, відкритих в інтер'єрі до зеніту бані, плани на основі сполучення трьох зрубів або у вигляді грецького хреста).

Таким чином, православна архітектура України виражає певні політичні і національні ідеї.

1. Ідеї, які виражала православна церковна архітектура доби Гетьманщини.

Насамперед слід зауважити, що до більшості пам'яток цього періоду нелогічно застосовувати термін “архітектура бароко”, оскільки окремі групи пам'яток будувались на принципово інших планувальних рішеннях і об'ємно-просторових композиціях, мали принципово інші, порівнянні з європейським католицьким бароко, форми елементів і декор, а замість барокових скульптур одним з основних елементів став багатоярусний різьблений іконостас. Натомість значно більше подібності існує між церквами доби Гетьманщини і дерев'яними церквами на цих територіях, від яких була запозичена структура плану і об'ємно-просторова композиція.

Основна ідея, втілена саме в православних церквах доби Гетьманщини – це втілення в релігійній споруді одночасно і піднесеності до неба і до Бога, і національної ідеї невмирущості українського народу, захисником якого і головним спонсором будівництва церков було козацтво.

2. Ідеї, які виражає православна церковна архітектура Київського патріархату, греко-католицькі і автокефальні церкви.

Використання Київським патріархатом, греко-католицькою церквою і автокефальною церквою саме форм української народної архітектури і церковної архітектури доби Гетьманщини не є випадковим. оскільки ці церкви мають саме національне спрямування. Таким чином, цитування історичних форм-носіїв національної української ідеї має насамперед політичне значення, особливо в очікуванні томосу і остаточного утворення незалежної помісної церкви.

3. Ідеї, які виражала архітектура церков синодального типу і русько-візантійського стилю XIX-XX століть.

В 1801 році вийшла офіційна заборона Синоду будувати церкви в українських національних формах, натомість були впроваджені типові проекти синодальних церков з планом у вигляді видовженого хреста, з дзвіницею над притвором і куполом середохресті. Всі старі церкви перебудовувались в синодальних традиціях, було зіпсовано вигляд багатьох дерев'яних церков, де були замінені куполи і добудовані класицизовані портики. Нові церкви на території тодішньої Малоросії мали зводитись лише за затвердженими типовими проектами, а унікальні проекти мав затверджувати особисто імператор. Це призвело до втрати національної своєрідності в церквах доби класицизму-ампіру.

В другій половині ХІХ століття, в часи панування історизму-еклектизму впроваджуються русько-візантійські традиції. І хоча процес узгодження проектів спростився, вже з'явилась можливість будувати церкви не тільки за типовими проектами, проте це не означало відродження національних традицій в православній архітектурі, оскільки Малоросія знаходилась у складі Російської імперії, і протягом цього періоду нав'язувалась політична і ідеологічна думка про те, що малороси – це ті ж самі великороси, тому у них все спільне і ніякої національної своєрідності тут немає. Основна ідея, яку виражали храми ХІХ-ХХ століть - це ідея канонічної спадкоємності з Візантією і спільність традицій України і Росії, не-існування самотності українського народу.

4. Ідеї, які виражає архітектура церков Московського патріархату.

Московський патріархат виступає проти творення незалежної помісної української церкви і підтримує ідею зв'язків з Москвою. Саме тому в нових храмах Московського патріархату не використовуються форми архітектури, які історично уособлювали незалежність України, а саме форми народної церковної архітектури і архітектури доби Гетьманщини.

Таким чином, в сучасних умовах роль церковної архітектури з суто релігійної та естетичної перетворюється на політичну.

Висновки

Як свідчить історія, завжди на протязі існування людства архітектура не була відокремленою від політичної доктрини і виражала певну ідеологію правлячого класу. Отже, управління масами відбувалось в тому числі і шляхом нав'язування певної ідеології через архітектуру.

В умовах побудови незалежної України слід звернути увагу саме на ту архітектуру, яка є виразником національної ідеї. В різні часи таку функцію виконував національний романтизм, який в різних країнах мав різне забарвлення на основі використання модернізованих народно-стильових форм. В Україні найбільш яскраво національна ідея отримала вираження в дерев'яній церковній архітектурі, в архітектурі доби Гетьманщини і в українському національному романтизмі початку ХХ століття, який спадкоємно виріс з них.

Список використаних джерел

1. Бадан А. Трансформація української ідентичності в умовах глобалізації/ А. Бадан // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Українознавство. – 2005. – Вип. 9. – С. 33–36.

2. Горбик О.О. Стильові риси архітектури провінційного католицького барокового храму (на прикладі костьолів Київщини і Волині): автореф. дис... канд. архіт.: 18.00.01/ Горбик Олена

Олександрівна ; Київський національний ун-т будівництва та архітектури.
- К., 2003. - 20 с.

3. Дружиніна Г. Національні українські ознаки в сучасній архітектурі (на прикладі архітектури центрального регіону) / Г. Дружиніна // Сучасне мистецтво. - 2005. - Вип. 2. - С. 92-100.

4. Дружиніна А.В. Сучасна архітектура з українськими національними своєрідними ознаками (на прикладі будинків і споруд центрального регіону України) / А. В. Дружиніна // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв . Мистецтвознавство. Архитектура. - 2007. - № 4. - С. 36-50.

5. Іваночко У.І. Формування української ідеї в історіографії як теоретична передумова розвитку національного стилю в архітектурі України / У.І.Іваночко, С.М.Лінда, Л.І.Лучко// Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2009. - № 656. - С.32-37.

6. Історія української архітектури / Ю. С. Асєєв, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофієнка. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.

Dominika Kuśnierz-Krupa

Dr hab. inż. arch., Prof. PK

Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej

OCHRONA ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA JAKO WAŻNY CZYNNIK ROZWOJU MAŁOPOLSKI (W ŚWIETLE ZAPISÓW POLSKIEJ USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI)

Wprowadzenie

Zabytki architektury i urbanistyki stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego każdego województwa. Na terenie Małopolski leży szczególnie wiele wartościowych ośrodków z ponadprzeciętnym zasobem kulturowym. Są to zarówno historyczne zespoły urbanistyczne, ruralistyczne jak i zespoły rezydencjonalno-ogrodowe czy kalwarie.

Troska o ich ochronę i rewaloryzację, a także zachowanie dla przyszłych pokoleń wynikające z idei zrównoważonego rozwoju jest obowiązkiem właścicieli tych obiektów, społeczności lokalnych, a także służb konserwatorskich i władz samorządowych. Warto w tym miejscu zacytować ustalenia Karty Ateńskiej z 1931 roku, które wskazują, że „...najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich